

İHRACAT TEŞVİKLERİNİN MAKRO PİYASALARA TEORİK ETKİLERİ

Bülent BALLYEMEZ
Dış Ticaret Uzmanı

İhracat ve ekonomik kalkınma veya büyüme arasında önemli ilişkiler olduğu ekonomi dünyasında bilinmektedir. Bu konudaki literatürde birçok ekonomist tarafından incelenmiştir. Bazı ekonomistler ihracatın ekonomik kalkınmayı arttırdığını düşünürken (Adam Smith, Artur Lewis) bazıları da aleyh de görüşler öne sürerler.

Charles Kindleberger ihracat kalkınma ilişkisi konusunda ihracatın kalkınmada öncü sektör olması geri bıraktıracı (legging) sektör olması gibi iki model öne sürmüştür¹.

İhracatın öncü sektör olması durumunda, ihracat ülkenin milli gelirini yükseltir. İhracat artışı ülke içindeki diğer üretim kesimlerini de etkileyerek maliyet azaltıcı etkide bulunur. Ancak bunun için ekonomide bazı koşulların mevcut olması gerekir. Bunlar:

İhracatın hızlı ivmeli artışı

İhracat artışının istihdam ve reel gelir üzerinde direkt etki yapması,

İhracatın üretim fonksiyonları üzerinde olumlu değişiklikler yapması,

İhracat gelirlerinin çok az bir kısmının tüketime gitmesi,

İhracat artışı ile teknolojik gelişme sağlanması, şeklinde belirtilebilir.

Sadece ihracatla kalkınan ülkelere en güzel örnek olarak İngiltere gösterilebilir. Günümüzde birçok gelişmekte olan ülke belli dallarda uzmanlaşmıştır. Örneğin, Brezilya-kahve, Venezüella-İran-petrol, Bolivya-kalay, Şili-bakır, Malezya-

¹ Karluk Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, A.g.k. , s.324

kauçuk, Mısır-pamuk üretiminde uzmanlaşmıştır.

Emery, Michalopoulos ve Jay' e göre ihracat: kalkınmada anahtar bir faktör, rasyonel kaynak dağılımını sağlayan. Üretimi ve üretimde verimliliği arttıran bir unsurdur. İhracatın kalkınmada geri bıraktıracı sektör olması durumunda ise, günümüzde dış ticarete dayalı bir kalkınma geçerli olamaz görüşüne dayanmaktadır. Raul Prebisch, Gunnar Myrdal, Paul Sinler, Rana Gray kalkınmada ithal ikameci (içe dönük, iç pazar için üretim yapan) bir model uygulamasını savunmaktadır. Singer, Rana ve Gray dışa dönük stratejinin her ülke için geçerli olmayacağını, ancak güçlü dış talep koşullarının varlığı etkili olabileceğini ifade etmişlerdir.

Aslında ihracattan başarılı bir büyüme kalkınma sağlanmak isteniyorsa ihraç ve ithal, arz talep esnekliklerinin uygun olması yani ihraç ürünlerinin ülke içi arzı esnek, dış talebi devamlı genişliyor ise bu durum da ihracat ekonomik büyümeyi uyarabilir. Bu nedenle geleneksel ilkel ihraç ürünlerinde hem iç arz hem de dış talep esneklikleri düşük olduğu için ihracatı arttırarak ekonominin bundan kazanç sağlaması zordur. Yani ihracat gelişme ile ilgilidir. Gelişmiş ülkeler bu nedenle ihracatta daha başarılı olma eğilimindedirler. İhracatta başarılı olunması için bir ekonominin teknoloji, iç ve dış denge, üretimde kalite, verimlilik gibi açılardan da iyi durumda olması gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarındaki gelişimin yavaş olması ve kalkınmaya fazla katkı yapmamasının nedenlerini Ragnar Nurkse; gelişmiş ülke ekonomilerinde eskisine göre daha az ithal hammadde kullanılmasına bağlamaktadır. Bunun nedeni ise gelişmiş ülkelerde üretim sürecinde bazı atık maddeler ikinci defa kullanılmakta yani her şeyin yapay sentetik türü üretilmektedir. Örneğin ipek, ham kauçuk, nitrat, jüt, bitkisel yağlar yerine bunların sentetik türleri teknolojik gelişme nedeniyle üretilmekte ve doğal olarak bu hammaddelerin gelişmekte olan ülkelere ithalatını da azaltmaktadır².

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, ihracatı teşvik politikalarının etkili

² Karluk Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, A.g.k s.54

olabilmesi için belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olmak gerekmektedir.

İhracat teşvikleri verilmeye başladıkça firmalar daha karlı ve maliyet düşürücü unsurlara sahip olacağı için ihracata yönelme ihtiyacı hissederler. Kimi üretim işletmesidir ve üretim yapısını hedef pazarın zevk ve standartlarına göre değiştirir. Kimi firmalarda genel ticaret şirketleridir ve satış hacimlerini genişletirler. Teşvik oranları arttıkça doğal olarak bu durumda ihracatta artacak ve dış ticaret açığı dengeye gelecek. Belki de ithalatı aşarak dış ticaret fazlası da yaratacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken gelişmekte olan yada az gelişmiş ülkelerin ödemeler bilânçosunda iki ana bölüm vardır. Cari denge ve sermaye hareketleri dengesidir³.

Ödemeler bilânçosu açık yada fazla verebilir. Açık vermesi toplam olarak ülkeye döviz girişlerinin döviz çıkışlarından az olmasıdır. Fazla vermesi ise döviz girişlerinin döviz çıkışlarından fazla olması demektir. İhracat teşviklerinin en önemli amacı, ödemeler bilânçosu açıklarını kapatarak sanayileşme için gerekli olan döviz girdisini sağlamaktır. Gerçektende teşviğin fazla verildiği ekonomilerde dış bilânçosu açığı azalmaktadır.

İhracat teşvikleri ekonomide ihracat yapan kesimler lehine diğer kesimler aleyhine gelir dağılımını bozabilir. Çünkü ihracatçı kesimler lehine verilen girdi sübvansiyonları direkt parasal ödemeler ucuz krediler, pazarlama yardımları büyük oranda maliyet düşürücü ve karı maksimize edici nitelikteki uygulamalardır. Ayrıca sık devülasyonlar ve düşük değerlenmiş kur politikası da elinde yerli paradan çok döviz tutma eğilimi olan bu kesimler açısından daha çok reel gelir düzeyini yükseltici etki yapacaktır. Ancak bu kesimlerin dışarıda ve daha çok iç üretim ve ticaretle uğraşan kesimlerin reel alım gücü güçleri düşecektir. Buda ekonomide kesimler arasında gelir dağılımını bozucu etki yapacaktır. Yaşanan sonuçlarda bunu göstermektedir.

Neo-klasik yazarlar, Ricardo'nun modeline ulaştırma maliyetlerini de eklemişler, faktörlerin hareketliliği ile ilgili varsayım sınırlamaları aşılmış, ayrıca

³ Berksoy Taner, Az Gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme, A.g.k. , s.97

ölçeğe artan verim koşullarının ticarete nasıl yansıdığı modele monte edilmiştir⁴.

İhracat teşviklerinin özellikle parasal ve sübvansiyon şeklindeki teşviklerin ülke bütçelerine yükleri çok fazladır. Bunun için her ülke kolay kolay her tür teşvik vermez. Bütçe imkânları iyi olan ülkeler firmalarını sübvansiyon ederek dış pazarlarda rekabet edebilmelerini sağlarlar. İhracat teşviklerini devlet verdiği için, kamu ekonomisi ve makro yarar beklemektedir.

Ancak mikro bazda firmalarda bu teşvikler sayesinde karlı çıkarlar. Ufak çapta teşvik ödemeleri, makro açıdan etki yaratmamaktadır. Türkiye açısından düşünürsek bütçe açıkları dev boyutlara ulaşmış ve bu nedenle ayrıca ihracat teşviklerine kaynak ayrılması zorlaşmakta ve bütçe üzerine önemli yükler oluşturmaktadır. Bu nedenle teşvikler ve sübvansiyon ödemelerinin nakit ödemeyi gerektirenleri zamanında ödenememektedir.

⁴ Kalaycıoğlu Sema; Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon; Beta yayınları ; İstanbul 1991, s.15

KAYNAKLAR

KARLUK Rıdvan. Türkiye Ekonomisi. Beta Yayınları, İstanbul, 2007

Kalaycıoğlu Sema; Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon; Beta yayınları ;
İstanbul 1991, s.15

Berksoy Taner, Az Gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme, Belge
Yayınları, Ankara, 1983